

Posudek disertační práce

Ivan RAMADAN, *Středověká arabsko-islámská medicína: dějiny interpretací*, disertační práce, FF Západočeské univerzity v Plzni 2014.

Předložená disertační práce Ivana Ramadana nazvaná *Středověká arabsko-islámská medicína: dějiny interpretací* má rozsah cca 200 normostran (370.000 znaků) a obsahuje pět obrazových příloh, jejichž funkce je spíše ilustrativní. Práce je doplněna o anglické a německé shrnutí. Seznam literatury obsahuje 97 položek a vzhledem k teoretickému zaměření práce v něm přirozeně nejsou obsaženy prameny. Text splňuje **formální náležitosti** disertační práce.

Tématem studie je analýza vývoje pojetí arabsko-islámské medicíny ve středověku v západní i blízkovýchodní historiografii v období od roku 1890 do současnosti, což je téma v českém kontextu zatím zcela neprobádané. To představuje pro kandidáta i jeho školitele výzvu, neboť se na jednu stranu jedná o téma žádoucí, ale na druhou stranu je velmi obtížné tento text kvalifikovaně opakovat. Alespoň jeden oponent by měl být orientalista se znalostí arabštiny.

Co se **obsahu** týče, disertace je rozdělena na tři hlavní části. V úvodních kapitolách najdeme teoretické vymezení, v němž autor především vysvětluje jak si rozdělil analyzovaný materiál (chronologicky na čtyři etapy po třiceti letech) a jaké jevy v něm sleduje. Pak následuje nejrozsáhlejší pasáž chronologická, v níž je obsažen rozbor jednotlivých historiografických děl a na konci celého textu je závěr shrnující a v některých případech doplňující, co již bylo konstatováno v chronologické části.

Páteří celé studie je rozbor dvou metodologických nástrojů využívaných v dějinách věd, potažmo v historiografii obecně, a to internalistické versus externalistické pojetí vědy v minulosti a dále diachronní či anachronní přístup k výkladu vědeckých poznatků. Tyto nástroje jsou přirozeně závislé na míře chápání vědeckého úsilí jako na jedné straně abstrahovaného sociokulturně indiferentního jevu a na druhé straně naopak sociokulturně podmíněného lidského konání. Toto pak vytváří rámec do něhož Ivan Ramadan zasazuje ve čtyřech periodách čtyři jevy, jež s výše uvedenými metodologickými nástroji nějak souvisí. Jedná se o (1) nadřazené či přímo rasistické nahlížení na dějiny arabsko-islámské vědy ve středověku, (2) přítomnost stadiální koncepce dějin vědy, dále (3) konfliktní pojetí vztahu vědy a náboženství a konečně (4) pojetí arabsko-islámské lékařské vědy jako pouhý mezičlánek/přenašeč mezi řeckou vědeckou tradicí a evropskou renesancí.

Autor předpokládá a následně také dokládá na studiích západních historiografů, že pojetí arabsko-islámské středověké medicíny se postupně posouvalo od internalistického k externalistickému, od anachronního k diachronnímu. V tomto procesu pak postupně mizel pocit evropské nadřazenosti, vytrácela se stadiální koncepce dějin vědy, proměňovalo se konfliktní chápání vědy a náboženství a také začala být arabsko-islámské vědě přiznávána kreativní stránka, takže přestala být chápána pouze jako přenašeč. Podobný proces se objevuje paralelně v pracích arabsko-islámských historiků reflektujících vlastní středověkou minulost, i když zde se zdá být situace složitější a nejnovější Ramadanem reflektované práce nepřinášejí srovnatelně postmoderní pojetí, neboť jsou stále ve vleku snahy o restituci dávno zašlé slávy vrcholného arabského středověku.

Tím se dostáváme podle mého názoru k prvnímu paradoxu, který Ramadanova práce přináší. Autor totiž na jedné straně demonstruje, jak se postupně prosazovalo rehabilitované pojetí středověké arabské vědy, ale při tom nelze přehlédnout, že v arabsko-islámském prostředí se tak děje v kontextu, který je již na Západě chápán jako překonaný. Je to dobře patrné například na potřebě stále se spoléhat na biografické výčty významných islámských učenců, což je přístup v moderních dějinách medicíny přijatelný již jen v pomocných příručkách typu biografických lexikonů. Práce tím také odhaluje nedostatečné zpracování a dostupnost originálních blízkovýchodních pramenů, protože neexistuje systematická ediční činnost, jež by zpřístupňovala islámské rukopisy širokému okruhu badatelů.

Předložená studie má některé **kladné stránky**, které bych v tomto hodnocení chtěl vyzdvihnout především. Za prvé si velmi vážím toho, že ačkoli se jedná o teoretickou práci, je přehledně

uspořádána a napsána čitelným jazykem. Mechanické uspořádání sice vede k určité repetitivnosti, kterou by bylo dobré před případným vydáním v podobě monografie odstranit, ale na druhou stranu jde o text dobře přístupný jak odborníkovi, tak i laickému čtenáři. Text není přetížen odbornými pojmy z oblasti metodologie historie a ty výrazy, které autor používá, jsou v textu dobře vysvětleny. S tím se neseťkáváme často ani u renomovaných prací z oboru.

Druhá velká výhoda obhajované práce spočívá v jazykových schopnostech jejího autora, který nastudoval řadu textů vydaných v arabštině. Díky tomu předkládá čtenáři neobyčejně cenné informace o arabsko-islámské historiografii získané přímo ze zdroje. Ostatně, lze zcela otevřeně konstatovat, že bez tohoto aspektu by předložená práce postrádala význam. V analýze západní historiografie se autor sice opírá pouze o znalosti angličtiny a češtiny (i německé práce studuje v anglických překladech), což ale lze pochopit, protože hlavní těžiště práce spočívá jinde.

Disertační práce obsahuje i některé **nedostatky**. Rozdělil bych je na ty, které považuji za podstatné a na méně důležité detaily. Za prvé, práce by určitě měla být před vydáním v úvodu doplněna o kapitulu shrnující analyzované texty a poskytující základní informace o jejich autorech. Ivan Ramadan sám říká, že moderní studium dějin vědy nelze provozovat internalisticky bez znalosti kontextu. Proto považuji za nezbytné aby někde stručně charakterizoval kontext, v nichž sledované práce vznikly. V některých případech se sice dozvídáme například to, že Alí bin Abdalláh ad-Dafáa je profesor v Saúdské Arábii, ale tato informace není poskytnuta systematicky. Nejde zde pouze o orientaci v blízkovýchodních autorech, ale také o skutečnost, že západní historická věda není monolit, liší se podle oblastí (francouzská, německá, anglická), jež mívají odlišné důrazy (vliv fr. školy Annales, britská antropologie, atd.).

Za druhé, v úvodu by měla být krátká pasáž vysvětlující přepis arabských jmen. Domnívám se, že autor zde nepostupoval zcela jednotně, protože některá jména jsou zjevně anglicizovaná „Ameer Ali Syed“ zatímco jiná jsou počestělá „Džurdží Zajdán“. Také je nutno sjednotit pravopis viz např. jméno kalifa Mansúra (al-Mansúr, Al-Mansúr). K tomu bych také dodal, že pro snazší orientaci laiků v textu doporučuji důsledně uvádět u arabsko-islámských autorů vedle moderního přepisu i latinizované středověké verze jejich jmen. U některých osob (Ibn Sína – Avicenna) absence nevádí, ale v jiných případech (az-Zahráwí – Abulkasim) je moderní přepis pro historika zcela nesrozumitelný. Menší nedostatky jsou i v psaní západních jmen (P. Pormann x Peter E. Pormann). Je nutno také sjednotit psaní místních jmen. „Nusaybin“ ze s. 91 je v předchozích kapitolách psán „Nisibis“.

Za třetí, považuji za problematický způsob, kterým Ramadan pracuje s koncepcí nadřazeného až rasistického pohlížení na dějiny arabsko-islámské vědy ve středověku. Argumentoval bych tím, že pocit superiority může být na obou stranách. Z úvodních pasáží práce vyplývá, že autor považuje tento přístup za historicky překonaný. Místo prezíravého pohledu konkrétně na arabsko-islámské lékaře by tedy měl spíše sledovat neutrální kategorii vlastního pocitu kulturní nadřazenosti. Tu pak najdeme nejen u evropských autorů, ale také u arabsko-islámských historiků z různých období. Ramadan na tuto skutečnost sice opakovaně upozorňuje, ale většinou ji komentuje jenom jako dodatek k tomu, že u daného autora chybí eurocentricky nadřazené pojetí u osob jako Amín Asaad Chajralláh či Philip K. Hitti. Tato změna by mu navíc umožnila sledovat paralely mezi evropským a arabsko-islámským pocitem kulturní nadřazenosti.

Za čtvrté, by si zasloužila rozšířený komentář také kategorie náboženství ve vztahu k internalismu/externalismu. Autor na to naráží pouze v poslední větě závěru, nikde jinde jsem rozbor na toto téma nenašel, ale považuji za důležité stanovit, zda úvahy o vztahu islámu a arabské vědy jsou znakem raného externalismu, a pokud nejsou, proč.

Za páté, autor by měl rozšířit pasáže hodnotící arabskou středověkou medicínu v českém kontextu. Jedná se o údaje, které lze snadno doplnit, a přitom poskytnou zajímavou informaci o vývoji našich dějin lékařství. Doporučoval bych zařazení jak prací české proveniencie, tak i textů, které byly do češtiny přeloženy. Poskytne tím českým historikům cenné vodítko k hodnocení jejich vlastní sekundární literatury. Přínejmenším by měl komentovat tyto publikace:

- Ivan BOGDANOV, Avicenna: historická studie, Praha 1978.

- Ladislav NIKLÍČEK – Karel ŠTEIN, Dějiny medicíny v datech a faktech, Praha 1985.
- A. A. KADYROV et al., Abú Alí ibn Síná, Praha 1988.
- Heinz SCHOTT et al., Kronika medicíny, Praha 1994.
- Roy PORTER, Největší dobrodini lidstva, Praha 2001 (druhé vydání pod odlišným názvem Dějiny medicíny od starověku po současnost, Praha 2013).

Některé drobné nedostatky/připomínky:

Autor by měl zkontrolovat zkrácené citace, viz např. pozn. 6 a 14.

V pasáži o V. Robinsonovi (s. 28) bych si ověřil, zda autor skutečně naznačuje kolizi nových vědeckých poznatků s katolickou církví ve spojení s případem M. Serveta, jak to zřejmě Ramadan píše. Servetus byl totiž upálen v Kalvínem kontrolované protestantské Ženevě.

Na s. 43 věta začínající „Rovněž role Gundišápuru ...“ při komentáři o rasismu v Neubergerově textu se paradoxně opírá o anachronický argument. (Ramadanem zmiňované nejnovější výzkumy nemohl Neuberger znát.)

Méně známé pojmy jako např. „mu'tazilité“ na s. 46 by měly být důsledně vysvětleny při prvním výskytu (v toto případě je tomu tak až na následující straně).

Na s. 60 bych se ohradil proti formulaci „*Sionismus jako národní ideologie byla produktem intelektuálního a politického prostředí Evropy 19. století, které podporovalo myšlenku práva a povinnosti ovládnout a kolonizovat zbytek světa.*“ Autor ji převzal z publikace Kamrava M., *The modern Middle East*, Univ. of California Press 2005. Vidím rozdíl mezi koloniálními aktivitami velmocí jako byla Velká Británie a částečně nábožensky motivovanou snahou Židů etablovat se ve své původní vlasti. K tomu viz např. definici sionismu z Encyclopedia Britannica. Sionismus je nepochybně nacionalistické hnutí, ale spojovat jej s touhou ovládnout svět je přinejmenším velmi nešťastná formulace.

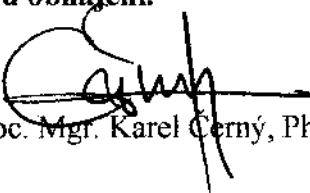
Na s. 112ad. by se určitě mělo objevit slovo „marxismus“, protože to je zásadní determinující koncept. Autor jej sice připomíná v této souvislosti v závěru slovy „rétorika komunismu“ (s. 198), ale dílo Kubičkové a Petrálka by vůbec nemohlo vyjít, kdyby nerespektovalo marxistickou stadiální koncepci dějin. Tu by patrně bylo dobré připomenout obecně. Také v případě Sami Hamarnehá bych si položil otázku, zda není reprezentantem západní marxistické filozofie.

Na s. 146 a dále bych doporučil, aby autor citoval slavnou dvojici Fukuyama a Huntington v jejich českých překladech. Mimochodem, Huntigtonův *Střet civilizací* by myslím mohl dobře doplnit obecné pasáže, neboť dobře demonstruje skeptickou sebereflexi evropského myšlení nad vlastní koloniální minulostí. Všele tedy doporučuji jako prostudování a doplnění do seznamu literatury.

Závěr: Přes výše uvedené nedostatky, považuji práci celkově za přínosnou, čitelně napsanou a přehledně strukturovanou. Žádná z uvedených výhrad podle mého soudu není překážkou k úspěšnému obhájení práce, ale mělo by se k nim přihlédnout před případným zpracováním textu do podoby monografie.

Doporučuji disertační práci Ivana Ramadana k úspěšnému obhájení.

V Praze 22. listopadu 2014

Doc. Mgr. Karel Černý, Ph.D.